

פרשת זקת התש"ע"ז

adk1010@gmail.com

הרב ארי דוד קאהן

1. במדבר פרק כ, א-יג

(א) ויבאו בני ישראל כל-העדה מדבר-צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם: (ב) ולא-היה מים לעדה ויקהלו על-משה ועל-אהרן: (ג) ויגרב העם עם-משה ויאמרו לאמר ולו גונענו בגנע אחינו לפני ה': (ד) ולמה הבאתם את-קהל ה' אל-המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו: (ה) ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו אל-המקום הרע הזה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון ומים אין לשפות: (ו) ויבא משה ואהרן מפני הקהל אל-פתח אהל מועד ויפלו על-פניהם ויגרא כבוד-ה' אליהם: פ (ז) וינדבר ה' אל-משה לאמר: (ח) קח את-המטה והקהל את-העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל-הסלע לעיניהם ונתן מימיו והוצאת להם מים מן-הסלע והשקית את-העדה ואת-בעירם: (ט) ויקח משה את-המטה מלפני ה' כאשר צוהו: (י) ויקהלו משה ואהרן את-הקהל אל-פני הסלע ויאמר להם שמעו-נא המרים המן-הסלע הזה נוציא לכם מים: (יא) ויגרם משה את-ידו ויך את-הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם: ס (יב) ויאמר ה' אל-משה ואל-אהרן יען לא-האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את-הקהל הזה אל-הארץ אשר נתתי להם: (יג) הטה מי מריבה אשר-רכבו בני-ישראל את-ה' ויקדש גם: ס

2. רמב"ן במדבר פרק כ:ח

החטא במשה ואהרן במי מריבה אינו מתפרסם בכתוב. ורש"י פירש (בפסוקים יא יב) מפני שצוה אותם ודברתם אל הסלע - ולא אמר והכיתם, שאלו דברו היה הקדוש ברוך הוא מתקדש לעיני כל העדה ואומרים ומה סלע זה שאינו שומע ואינו מדבר מקיים דברו של הקדוש ברוך הוא אנו על אחת כמה וכמה. ודברי אגדה הם, אבל לא נתחוורו, כי מאחר שצוה קח את המטה יש במשמע שיכה בו, ואלו היה רצונו בדבור בלבד מה המטה הזה בידו. וכן במכות מצרים שאמר (שמות ז טו) והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך, והוא להכות בו, ולפעמים יאמר נטה את ידך, ורצונו לומר להכות במטה, כי הכתוב יקצר בדבר הנשמע. ואין הנס גדול בדבור יותר מההכאה, כי הכל שוה אצל הסלע...

3. מדרש אגדה (בובר) במדבר פרשת זקת פרק כא סימן יח

כרוה נדיבי העם. זה משה ואהרן כשמתה מרים, שנאמר קח את המטה והקהל את העדה וגו' (במדבר כ ט), במחוקק. זה משה, ועל ידי משה היו הדברים שנקרא מחוקק, ... (דברים ל"ג כ"א).

4. שמות פרק יז, א-ז

(א) ויסעו כל-עצת בני-ישראל ממדבר-סין למסעייהם על-פי ה' ויחננו ברפידים ואין מים לשפת העם: (ב) ויגרב העם עם-משה ויאמרו תנו-לנו מים ונשתה ויאמר להם משה מה-תריבון עמדי מה-תנסון את-ה': (ג) ויצמא שם העם למים ויגלו העם על-משה ויאמר למה זה העליתנו ממצרים להמית אתי ואת-בני ואת-בני ואת-מקני בצמא: (ד) ויצעק משה אל-ה' לאמר מה אעשה לעם הזה עוד מעט וסקלני: (ה) ויאמר ה' אל-משה עבר לפני העם וקח אתה מזקני ישראל ומטה אשר הפית בו את-היאר קח בידיך והלקח: (ו) הנני עמד לפניך שם על-הצור בחרב והפית בצור ויצאו מננו מים ושתה העם ויעש פן משה לעיני זקני ישראל: (ז) ויקרא שם המקום מסה ומריבה על-ריבו בני ישראל ועל נסתם את-ה' לאמר ה'יש ה' בקרבנו אם-אין: פ

5. במדבר פרק יז, כה-כו

(כה) ויאמר ה' אל-משה השב את-מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני-מרי ותכל תלוונתם מעלי ולא ימתו: (כו) ויעש משה כאשר צוה ה' אתו פן עשה: ס

6. רשב"ם במדבר פרק כ

(ח) קח את המטה - מלפני העדות: ודברתם אל הסלע - לא צוה הק' לקחת את המטה להכות בו הסלע כמו שעשה ברפידים שכת' שם והפית בצור ויצאו מננו מים, אלא המטה צוה לקחת להראות בו קשי מרי שלהם כדכת' למשמרת לאות לבני-מרי, אפס בדבור ידבר אל הסלע לתת מימיו והוצאת להם מים על ידי דבורך עם הסלע: (י) ויאמר להם שמעו-נא המרים - כמו שהמטה הזה שיש בו

שקדים מוכיח שהוא למשמרת לאות לבני מרי: המן הסלע הזה נוציא לכם מים - בשעת הרמת ידו במטה ויד בו את הסלע פעמים, אז אמר להם דרך כעס וחימה, סבורים אתם שמן הסלע הזה נוציא לכם מים? ומספק אמר משה כן, שטעה במה שאמר לו הק' קח את המטה, ולא האמין שבדבורו עם הסלע יוציא ממנו מים אלא בהכאת המטה כמו שעשה ברפידים, ומה שאמר לו הקדוש ברוך הוא ודברתם, היה סבור שזו היא [רצונו של הק' לדבר אל] הסלע בהכאה במטה, ולכך הכה פעמים בסלע כעין חימה וכעס ומספק אם יוציא מים הרי טוב ואם אין אדבר אל הסלע אחרי כן. והקב"ה הסכים על ידי משה לצאת [מים] על ידי הכאתו, ואעפ"י כן נענש, שהק' מדקדק עם הצדיקים. וזהו שאמר הק' יען לא האמנתם בי להקדישני, על ידי דיבוריכם אל הסלע, לפי שהוא מדקדק עם הצדיקים אפילו כחוט השערה. ולפי שידעתי אני המפרש שמשה רבינו לא היה כי אם שוגג לעבור על דברי הק', לפיכך אני זקוק לפרש כי משה רבינו טעה כמו שפרשתי:

7. בכור שור במדבר פרק כ:ח

קח את המטה. להכות בסלע, לפי הנראה לי זהו מעשה שבויהי בשלח דכתיב ביה "והכית בצור ויצאו", אלא שלשם מספר איך פירנס הקדוש ברוך הוא את ישראל במן ושלו ומים במדבר, ואחר כך כתב כל אחד במקומו. ותדע שאחד הוא זה המעשה ואותו, דהתם כתיב "ויקרא שם המקום מסה ומריבה", ובזאת הברכה הוא אומר על זה המעשה שהקפיד הקדוש ברוך הוא על משה ואהרן "אשר נסיתו במסה תריבהו עלי-מי מריבה", אלמא דמעשה אחד הוא. ואף בכאן כתב "הם מריבת קדש מדבר-צן", והתם נמי כתב "ויסעו... ממדבר סין". ומה שלא פי' כאן פי' שם שאמר לו הקדוש ברוך הוא להכות בצור. וכן דרך פרשיות הרבה שסותם דבריו במקום אחד ומפרש במקום אחר כגון פרשת מרגלים דכתיב במשנה תורה שאמרו ישראל "נשלחה אנשים", ובשלח לך לא פירש וכן הרבה. ודברתם אל הסלע אל פני הסלע תדברו אל [בני] ישראל לעיניהם דבר שיהא נראה ונגלה לעיניהם, שתאמרו שאני נותן להם מים כמו שאמור במן "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים". וכמו שאמור בשליו "התקדשו למקח ואכלתם בשר", כמו כן תאמרו שאני נותן להם מים שבזאת יתקדש שמי וידעו כי מאתי יבאו להם מים. כשבאו לפני הסלע אמר להם משה - (י) שמעו נא המורים. כמו "בית מרי המה", לפי שלא היו שואלים כהוגן כי היה להם להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא שיתן להם מים ולומר למשה התפלל בעד עבדיך אל ה' אלהינו ולא נמות. והם היו שואלים על דרך מריבה ותלונות לאמר כי הבאתם אותנו אל המדבר הזה, והיו כפויים טובה שהקב"ה הוציאם מעבודת פרך והם מחזיקים הדבר לרעה ולכך קוראם משה "המורים". המן הסלע הזה נוציא לכם מים כלומר למה תריבו אלינו, וכי היינו יכולים להוציא לכם מן הסלע הזה מים, אל הקדוש ברוך הוא היה לכם להתפלל שהוא כל יכול. אי נמי הכי קאמר ההייתם סבורים שמן הסלע הזה נוציא לכם מים, והכה ב' פעמים ויצאו מים ואמרו ישראל מקרה הוא שאף הוא לא היה סבור שיצאו משם מים, דאמר "המן הסלע הזה נוציא לכם מים", משמע שאינו סבור שיצאו, אבל מקרה הוא, דהרבה סלעים שנובעים מים מהם ולכך הקפיד הקדוש ברוך הוא. והיה לו לפרש דבריו עד שידעו אל נכון שהקב"ה נתן להם מים, וזהו שאמר - (יב) יען לא האמנתם בי להקדישני. שאמרתי "ודברתם אל הסלע לעיניהם", שממני באו להם המים ולא דקדקתם בלשונכם ולכך לא באו המים בהכאה ראשונה אולי יתן לב לפרש יפה.

8. דברים פרק לג, ח

ולגני אמר תמיך ואוריך לאיש חסידיך אשר נסיתו במסה תריבהו עלי-מי מריבה:

9. שמות פרק טז, ד

(ד) ויאמר ה' אלי-משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר-יום ביום למען אנסנו הגלגל בתורתך אם-לא:

10. במדבר פרק יא, יח

(יח) ואלי-העם תאמר התקדשו למקח ואכלתם בשר ל' בכיתם באזני ה' לאמר מי יאכלנו בשר פי-טוב לנו במצרים ונתן ה' לכם בשר ואכלתם:

11. במדבר פרק כז, יב-יד

(יב) וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה עֲלֶה אֶל-הָר הָעֵבְרִים הַזֶּה וְרֵא אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (יג) וְרֵאִיתָהּ אַתָּה וְנִאֲסַפְתָּ אֶל-עַמִּי גַם-אֶתָּה פֶּאֶשֶׁר נֶאֱסַף אֶהְרֹן אַחִיךָ: (יד) פֶּאֶשֶׁר מְרִיתֶם לִי בְּמִדְבַר-צֹן בְּמַרְיֵבֶת הָעֵדָה לְהַקְדִּישְׁנִי בַמַּיִם לְעֵינֵיהֶם הֵם מִי-מַרְיֵבֶת קִדְשׁ מִדְבַר-צֹן: פ

12. העמק דבר במדבר פרק כ

פסוק ז- ודברתם אל הסלע. ... ועתה כשנפסק הסלע מליתן מים לא היה משום שכלה הליכות הנס, כמו שהבינו העם שזהו שלא בתורת עונש אלא כדי להרגילם לטבע, אבל באמת היה הסבה כמו שעוצר הקדוש ברוך הוא מי מטר בשביל עון הדור, וידוע מנהג ישראל בעת עצירת גשמים מתאספים ברבים למקום אחד, אף שלא בבית המקדש מקום קרבנות וגלוי שכינה, וראש העם אומר דברים כבושים ואחר כך מתפללים בצבור כמבואר במסכת תענית, ורצה הקדוש ברוך הוא אשר משה ואהרן ילמדו את העם היאך יעשו לדורות בארץ ישראל, ויאמינו שגם בלי כח ועוז של משה אפשר לפעול בתפלת רבים, על כן צוה ה' להקהל עדה אל הסלע, ושם היה השכינה באותה שעה, ושמה יגיד משה ואהרן דבר הלכה ומוסר, וגם דבר הלכה מועיל לתפלה. ... והיה הרצון שידברו משה ואהרן דבר הלכה ותוכחה ואחר כך יתפללו בצבור לצד הסלע, ובזה ונתן מימיו. לא יהיה בזה חדשות אלא מימיו הרגילים ונעשה לטבע יתן. וצוה עוד, והוצאת להם מים מן הסלע. ולכאורה הוא אך כפל לשון ח"ו, וגם השנוי מלשון מימיו למים לאו דבר ריק הוא, וגם השנוי ודברתם היינו משה ואהרן, והוצאת הוא משה לבדו, אלא הוא אופן אחר, שאמר הקדוש ברוך הוא אולי לא יעלה השעה לתורה ותפלה כראוי, ואם כן לא יגיע הטבע ליתן מימיו, מכל מקום לא יעזוב את ישראל בלי מים כלל אלא יעשה נס כדרכו, ועל זה צוהו ליקח את המטה. אבל הודיעו שבזה האופן לא יהיה עוד מימיו שהיו צלולים ורבים אלא יהיה מים, וכן היה באמת שלא היו מים טובים כשהיה, תדע שהרי גם אחר כך צעקו כי אין לחם ואין מים כמבואר להלן כ"א ה', אלא על כרחך אותם המים לא היו ראויים כל כך לשמות אנשים, וגם לא היו מרובים כאשר יבואר, ולא היה רק לרוות צמאון אותה שעה ולבהמה, ובאשר ידע הקדוש ברוך הוא מראש שיתקלקל הדבר ולא יצליח משה בזה הדרך של תפלת רבים, על כן הגיד מראש אחרית הדבר שיקח את המטה:

פסוק יב- יען לא האמנתם בי. אלו השתמשו בתורה ובתפלה, היה גם אהרן מתפלל וכמו שאמר ה' ודברתם אל הסלע, ועתה כאשר לא נעשה כן הלא גם אהרן בכלל החטא, ואף על גב שאהרן לא בא לכעס, מכל מקום נתרשלו ידיו במקום משה, וע"ע להלן כ"ד: להקדישני לעיני בני ישראל. אלו היו עומדים משה ואהרן בתפלה היה נקרא בזה ונקדשתי בתוך בני ישראל, שהוא אמירה דבר שבקדושה ברבים כדאיתא במגילה כ"ג, והיו ישראל מאמינים במעלת תפלה ושאני קדוש בתוכם, ועתה לא האמנתם את ישראל בזה: לכן לא תביאו וגו'. לא היה העונש שימותו במדבר, שאם כן לא היה משה מתפלל להחל שבועת ה', אלא הגזירה היה מדה במדה, שבשביל שלא הראו לישראל הדרך להתנהג בארץ ישראל בעת עצירת גשמים וכדומה, על כן לא תביאו וגו'. ובמקום אחר כתיב על אשר מעלתם בי, מעילה הוא שנוי בדבר ה' כמש"כ בספר ויקרא כ"ו מ', והכונה כאן שעשה משה נס ושנוי בהליכות הטבע בעת שלא היה הרצון בכך, וזה נקרא מעילה, כמו שנענש רבא בעת שעשה נס שלא ברצון ה' כדאיתא בתענית פרק ג' [כ"ד ב'], והיה נזוף מחמת זה כדאיתא בחולין דף קל"ג א':

13. אור החיים במדבר פרק כ:ח 1696-1743

ועומק הדברים הוא שאם היו משה ואהרן עושים קידוש ה' הגדול באמצעות שהיתה העדה גם כן כולה שלימה וצדיקים היו מחליטים אמונת ה' בלבם שלימה והיה נגרש מהם חלק הרע והיה כח בהם להעמיד אמונתם לדורי דורות, ומעתה היו משה ואהרן נכנסים לארץ והיה משה בונה בית המקדש

ואין חשש להשלכת חמתו על ישראל כשיהיו חוטאים כאמור בדבריהם (מדרש תהלים ע"ט), בפסוק מזמור לאסף וגו' וכתבנוהו במקומות אחרים, וכיון שבא תיקון הדבר על ידיהם ולא עשאוהו נחלט הדבר ואמר ה' לכן פירוש בשביל זה גם לשון שבועה שלא יביאו וגו', כי ראה ה' מה שעתידין לעשות באחרית הימים בארץ ישראל, וכמו שאמר להם משה עצמו (דברים ל"א) ידעתי כי השחת תשחיתון, ולזה אם יכנס משה לארץ ויבנה בית המקדש יצטרך ה' להשליך עליהם חמתו כשירשיעו ולא על בית המקדש ויכלו כל ישראל ח"ו, לזה אמר לכן לא תביאו וגו', ודקדק לומר את הקהל הזה, אמרו במדרש (ילקוט) הזה אינכם מביאים אבל אתם מכניסים את כל ישראל לעתיד לבוא דכתיב וענתה שמה כימי נעוריה זה משה ואהרן עד כאן, ומתוכיות הדברים נשמע שאם היו מקדשים שם שמים לעיניהם היה הדור ההוא כדור שבן דוד בא שיעביר ה' את רוח הטומאה ומלאה הארץ דעה את ה':

14. איכה רבה (וילנא) פרשה ד

וַיִּצַת אֵשׁ בְּצִיּוֹן, כְּתִיב (תהלים ע"ט, א): מְזֻמֹּר לְאֶסְפָּא אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנִחְלָתָהּ, לֹא הָיָה קָרָא צְרִיד לְמִימַר אֱלֹא בְּכִי לְאֶסְפָּא, נְהִי לְאֶסְפָּא, קִינָה לְאֶסְפָּא, וּמָה אוֹמֵר מְזֻמֹּר לְאֶסְפָּא, אֱלֹא מְשַׁל לְמַלְךְ שְׁעֵשָׂה בֵּית חֶפְּה לְבָנוּ וְסִידָה וְכִיָּרָה וְצִיָּרָה, וַיִּצֹא בָנוּ לְתַרְבוֹת רְעָה, מִיַּד עֲלָה הַמְּלָךְ לְחֶפְּה וְקָרַע אֶת הַיִּלְאֹת וְשָׁפַר אֶת הַקְּנִיָּם, וְנָטַל פְּדָגוּג שְׁלוֹ אִיבּוּב שֶׁל קְנִיָּם וְהָיָה מְזֻמֵּר. אָמְרוּ לוֹ, הַמְּלָךְ הִפְּךָ חֶפְּתוֹ שֶׁל בָּנוּ וְאַתָּה יוֹשֵׁב וּמְזֻמֵּר, אָמַר לָהֶם מְזֻמֵּר אֲנִי שֶׁהִפְּךָ חֶפְּתוֹ שֶׁל בָּנוּ וְלֹא שֶׁפָּךְ חֶמְתוֹ עַל בָּנוּ. כִּף אָמְרוּ לְאֶסְפָּא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַחֲרִיב הִיכָל וּמְקַדֵּשׁ וְאַתָּה יוֹשֵׁב וּמְזֻמֵּר, אָמַר לָהֶם מְזֻמֵּר אֲנִי שֶׁשֶּׁפָּךְ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא חֶמְתוֹ עַל הַעֲצִיָּם וְעַל הָאֲבָנִים וְלֹא שֶׁפָּךְ חֶמְתוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, הִדָּא הוּא דְכְּתִיב: וַיִּצַת אֵשׁ בְּצִיּוֹן וְתֹאכַל יְסֻדְתֶּיהָ.

15. ספר מגלה עמוקות על התורה - פרשת ואתחנן ר' נתן נטע שפירא 1585-1633

... ולפי ששני גליות דחריבו שני בתים כמ"ש במזמור על נהרות בבל זכור י"י לבני אדום דהיינו אילו השנים (רום) [רומי] החריב בית שני ובכל בית ראשון ז"ש רב לך כי הוצרך משה להיות קבור בח"ל שאילו בא לא"י והיה לו חלק במקדש לא שלט אומה ולשון במעשה ידיו כמ"ש ע"פ לישרים נאווה תהלה שבנוה צדיקים לא שלטה אומה ולשון ואולי בא משה לארץ ישראל אזי כשחטאו אזי יהיה העונש עליהם ולא על בית המקדש ז"ש (תהלים פט) מזמור לאסף אלקים באו גוים נחלתך שכילה חמתו בעצים עז"א רב לך יש לך לחרוב ב"ה לכן אל תוסף דבר אלי עוד עבור שלא יאבדו ישראל והנה ב' חטאים עשו ישראל שהחריבו ב' מקדשות ועל שניהם בא משה והתפלל סלח נא לעון העם הזה אמר רב לך רמז לו שהוא לקח ער"ב ר"ב עמו והם גרמו את העגל ועל מרגלים אמר ל"ך כד"א שלח לך אנשים והקב"ה לא שלח רק ל"ך איני מצוה אותך באופן שבתבת רב ל"ך רמז לו שבשניהם חטא וזה ה' לשון הרע של דתן ואבירם כמ"ש שם בפ' קרח ע"פ דרש של ר' שמלאי אמר נגד העגל תחת אשר הערה נפשו למות ונגד מרגלים ואת פושעים נמנה שהוצרך למנות עם מתי מדבר ז"ש בפ' דברים אחר שליחות מרגלים גם בי התאנף י"י ...

16. משך חכמה דברים פרק ד (טו - טז) ו - כא

ונשמרתם מאד לנפשתיכם וכו' פן תשחתון וכו' וה' התאנף בי על דבריכם וכו'. התכת הכתובים נראה, כי אחד מן הסבות אשר בגללן היה ברצון הגוזר שימות משה במדבר, היה בשביל "כי זה משה האיש" הוציא מים מצור חלמיש (במדבר חוקת), ... חששה החכמה העליונה פן בבואו לארץ ישראל ייחסו אליו כי הוא אלוה, והוא ענין בלתי טבעי - מין אנושי אשר צועד על כל מערכות הטבע, ויתבטל בלבבם הרגש האמונה האמיתית, ולו יעבדו וישתחוו... ולכן הסבה שמתו ישראל במדבר, ויקום דור חדש, זאת היא הסיבה למיתת משה! לכן, כאשר צוה על עבודה זרה אמר "וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי (את הירדן ובלתי בוא אל הארץ" וכו'). כי רק "על דבריכם" - שלא חטאו ולא תקדישו אותי, נשבע לבלתי עברי וכו'. התבונן איך חשש המקום שלא יעבדו עבודה זרה! כן נראה תוכן כוונת הכתוב למעיין:

17. משך חכמה במדבר פרק כ

... ויתכן לומר עוד בענין המי מריבה, שבעת היה מתן תורה, נתעלו ישראל וראו הקולות שהיו רואים הנשמע, וכמאמרם (שיר השירים רבה א, יג): (מלאך היה מוציא הדיבור מלפני הקדוש ברוך הוא על כל דיבור ודיבור, ומחזירו על כל אחד ואחד מישראל). ואומר (לו: מקבל אתה עליך את הדיבור הזה), כך דקדוקין וכך עונשין וכך אזהרות. והנה רצה השי"ת שכן בדיבור אל הסלע יראו בני ישראל הדיבור האלקי, אשר יוצא מגרונו של משה - ששכינה שרויה בתוכו - איך הוא פועל בסלע, ויהיו רואים את הנשמע, ויהיה להם זה לחיזוק האמונה מעין המעמד הנכבד, אשר רצה השם, שיהיה קודם כריתות ברית בערבות מואב. ולכך צוה שיהיה גם אהרן, דהיינו תרי שושביני (זוהר ויקרא נג) [שושבינא דמלכא משה, שושביני דמטרוניתא אהרן]. ולהורות מוסר לבני ישראל, כי הסלע הוא מתפעל מן הדיבור האלקי. והמה המרו את רוחו, והדיבור האלקי לא פעל בהם להיות נכנעים לעבודתו יתברך ולעשות ככל מוצא פי ה'. ולפי זה היה מהיאות כי בני ישראל יכיננו את עיניהם להיות פקוחות לראות את הדיבור האלקי, ויקדשו חוש הראות לראות דבר קדשו. וזה (פסוק ח) "ודברתם אל הסלע לעיניהם" - שיכיננו עיניהם. אבל משה מכעסו על העם אמר (פסוק יו"ד): "שמעו נא המורים", ולא צוה על הכנת חוש הראות, ולכך לא פעל הדיבור האלקי מאומה, והיה צריך להכותו, וזה עון למעלת משה, לא לזולתו. וזה דרך קרוב לפשט לפי עניות דעתי. ואין לתפוס כי הדיבור היה ממשה, כי זה לא יסופק, שכבר אמרו חכמינו ז"ל (זוהר פנחס רלב): שכינה מדברת מתוך גרונו של משה. וזה היה להם לאות כי השכינה היא שרויה בקרבו, וכל מה שמדבר בשם השם, הכל הוא כשומע מפי הקדוש ברוך הוא. ולכן בודאי היה בזה חיזוק האמונה בלבב בני ישראל. "ולא האמנתם" הוא פועל יוצא - שלא השרישו אמונה בלבב בני ישראל. ודייק בכל זה.

18. אור החיים דברים פרק א: לז

והנכון הוא על פי דבריהם ז"ל (תענית כ"ט א) שאמרו בפסוק (במדבר י"ד א) ויבכו העם בלילה וגו' קבעו בכיה לדורות כי ליל תשעה באב היתה שבו נחרב הבית, ואמרו עוד (סוטה ט' א) שאם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש לא היה הבית נחרב שאין אומה ולשון נוגעת בו, ואמרו עוד (מדרש תהלים ע"ט) בפסוק מזמור לאספ אלהים באו גוים וגו' וז"ל קינה מבעי ליה אלא על שהשליך חמתו על עצים ואבנים, מעתה אם היה נכנס משה לארץ והיה בונה בית המקדש ולהשליך חמתו עליו לא אפשר כנזכר ויחר אף ה' בשונאי ישראל ויהיה כליונם במקום חורבן הבית, לזה גזר ה' בגזרת המרגלים גם על משה שימות במדבר, והוא אמרו גם בי התאנף ה' בגללכם פירוש בגלגול דברים שלכם כי אם לא היה עון המרגלים והיו נכנסים אפשר שהיה נכנס משה עמהם והגם שיבנה בית המקדש אין מיחוש כי לא נתגבר בחינת הרע והיו עומדים בצדקם בארץ, אלא מאמצעות עון מרגלים גברה יד רשעה וידע ה' כי לא יעמדו בצדק וצא ולמד משירת האזינו, ואם תאמר והלא רואני שמיתת משה היתה על מי מריבה, כבר כתבתי שם שאם משה היה מקדש שמו יתברך היו ישראל חוזרים לטהרתם שהיו בו קודם חטא המרגלים באמצעות קידוש ה' הגדול והיה ה' מתיר שבועת משה והיה נכנס לארץ ובונה בית המקדש מכון לשבתו עולמים:

אור החיים דברים פרק ג: כה

אעברה נא ואראה וגו'. צריך לדעת כוונת אומרו נא, גם למה הוצרך לומר ואראה וגו' הלא כשיעבור הענין מעצמו מובן שיראה וכו', ואולי שנתכוין להשיב תשובה על הדברים המונעים ביאתו לארץ כאומרם ז"ל שהם ב', א' לפי שהגיע זמנו של יהושע למלוך (תנחומא) ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, ב' שצפה הקדוש ברוך הוא שעתידין ישראל לחטוא ויצטרך להשליך חמתו עליהם וחשב ה' למשכן בשבילם הבית המקודש כרמוז בתיבת משכן משכן כאומרם ז"ל (שמו"ר פנ"א), ובזה יש תקוה ותכלית טוב לישראל וכמאמרם ז"ל (מדרש תהלים ע"ט) בפסוק מזמור לאספ אלהים באו גוים וגו' מזמור קינה מבעי ליה אלא שהשליך חמתו על עצים ואבנים ולא השליכה על ישראל וכו' ע"כ, ואם היה משה בונה בית המקדש אמרו ז"ל (סוטה ט' א) שלא היתה אומה ולשון שולטת

בו וזה יסובב לשפוך חמתו עליהם לכלותם, וכמו שפירשתי בפרשת דברים בפסוק (א' ל"ז) גם בי התאנף:...

מנחם עזריא מפאנו 1548-1620

אור החיים 1696-1743

ילקוט ראובני הרב אברהם ראובן הכהן סופר נפטר- 1673

משך חכמה שמות פרק לב י"ט

ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות וישבר אותם תחת ההר. הענין, כי התורה והאמונה המה עיקרי האומה הישראלית, וכל הקדושות, ארץ ישראל וירושלים וכו' המה פרטי וסניפי התורה ונתקדשו בקדושת התורה. ולכן אין חילוק לכל עניני התורה בין במקום בין בזמן, ... ועל זה צווח משה ככרוכיא: האם תדמו כי אני ענין ואיזו קדושה בלתי מצות ה', עד כי בהעדר כבודי עשיתם לכם עגל! חלילה, גם אני איש כמוכם, והתורה אינה תלויה בי, ואף אם לא באתי היתה התורה במציאותה בלי שינוי חלילה. והראיה, כי ל"ח שנה שהיו נזופים במדבר לא היה הדיבור מתיחס למשה. ואל תדמו כי המקדש והמשכן המה ענינים קדושים מעצמם, חלילה! השם יתברך שורה בתוך בניו, ואם "המה כאדם עברו ברית" (הושע ו, ז), הוסר מהם כל קדושה, והמה ככלי חול 'באו פריצים ויחללוהו'. וטיטוס נכנס לקודש הקדשים וזונה עמו ולא ניזוק (גיטין נו, ב), כי הוסר קדושתו. ויותר מזה, הלוחות - "מכתב אלקים" - גם המה אינם קדושים בעצמם רק בשבילכם, וכאשר זנתה כלה בתוך חופתה המה נחשבים לנבלי חרש ואין בהם קדושה מצד עצמם, רק בשבילכם שאתם שומרים אותם. סוף דבר: אין שום ענין קדוש בעולם מיוחס לו העבודה והכניעה, ורק השי"ת שמו הוא קדוש במציאותו המחוייבת, ולו נאווה תהילה ועבודה. וכל הקדושות המה מצד ציווי שצוה הבורא לבנות משכן לעשות בו זבחים וקרבנות לשם יתברך בלבד. והכרובים, חלילה, אין להם עבודה ושום מחשבה וענין, רק זהו כמו הקברניט רוצה לדעת הרוח לאן נוטה, עושה תורן, כן עשה הבורא יתברך סימנים וציונים להודיע אם ישראל עושים רצונם של מקום בזמן "שפניהם איש אל אחיו" וכו' ודו"ק. ולכן "אין בארון רק (שני) לוחות" (מלכים - א ח, ט) והספר תורה (בבא בתרא יד, א), והכרובים המה מבחוץ על הכפורת, לא בארון, רק שמורים למציאות המלאכים, כמבואר במורה חלק ג פרק מה.

וזהו "ויהי כאשר קרב אל המחנה וירא את העגל ומחולות" [וראה כי גדל טעותם עד אשר לא חשבוהו לספק כלל, כי לא רצו לעמוד אולי ירד משה ולהביט מרחוק אל ביאתו, רק היו משוקעים בתועבות העגל אשר חשבוהו לאלקין] הבין טעותם, "ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות", רצונו לומר כי אין שום קדושה וענין אלקי כלל בלעדי מציאות הבורא יתברך שמו. ואם הביא הלוחות, היו

כמחליפים עגל בלוח ולא סרו מטעותם. אולם כאשר שבר הלוחות, ראו איך המה לא הגיעו אל מטרת האמונה ב"ה ותורתו הטהורה. וזהו דברי הגמרא בכמה מקומות (תענית כו, א) ומכילתא (יתרו יט, ב) שגם על עת עמידתם בהר נאמר "ובלבם יכזבו לו" - שעדיין לא נחקק בתוכם הציור האמיתי להאמין בנמצא מחוייב המציאות בלתי מושג ובלתי מצוייר, ולכך טעו בעגל. ובלוחות הראה להם לעקור מהם כל דמיון כוזב, והפליא לעשות משה רבינו בשבירת הלוחות. ולכן נתן לו הקדוש ברוך הוא "ישר", שאמר לו הקדוש ברוך הוא (דברים י, א - ב) "פסל לך שני לוחות אבנים וכו' וכתבתי על הלוחות וכו' אשר שברת", היינו גם כן להיות לאות על השורש שלימדת להם בשבירת הלוחות. זה כי לוחות ושברי לוחות מונחין בארון (בבא בתרא יד, ב), ולהורות כי הראשונים אשר "מעשה אלקים המה" - כמשמעו, הוא בכבודו עשאו, רש"י - המה שבורים, ולוחות שפסל משה - המה השלמים! להראות כי אין בנברא קדושה בעצם רק מצד שמירת ישראל התורה מפי רצון הבורא יתברך שמו הקדוש, הנמצא האמיתי, הבורא הכל ית"ש וזכרו. וכמעט על זה נכלל כל ספר דברים להזהירם בזה "כי לא ראיתם כל תמונה" (דברים ד, טו) "השמר לך וכו'" (שם פסוק ט) ודו"ק. ולפי זה גם זה מכלל הטעות שאמרו שמשה העלן מארץ מצרים (פסוק א). ולא משה העלן, רק היה השליח לדבר לפרעה, אבל הקדוש ברוך הוא בהשגחתו הפרטית העלן. ולכך אמר הקדוש ברוך הוא "לך רד כי שחת עמך" במה שיחת? שאמרו "אשר העלית מארץ מצרים", שגם אותך חשבו לא - לקי, וכאילו היית מעלה אותן ממצרים מכוח אלקי בלתי השגחתי הפרטית. וזה רעיון יקר. ...

ר' חיים פלטיאל במדבר פרק כ:ח

קח את המטה. פי' להכות את הסלע, ונר' לרבי' בכור שור שזהו מעשה של בשלח דכתיב והכית בצור, אלא שלשם פירש איך מפרנס ישר' במן ובשליו ובמים ואח"כ כתוב כל אחד במקומו, תדע דהא כתיב התם ויקרא שם המקום (ההוא) מסה ומריבה, ובזאת הברכה אומר אשר נסיתו במסה תריביהו על מי מריבה, אלא מעשה אחד הוא, בכאן כתיב מי מריבת קדש מדבר צין, והתם נמי כתיב ויסעו ממדבר סין, ומה שלא פי' כאן פי' שם ומה שאומר שם והיכית בצור במדרש יש שמטה של משה של סנפיריון, והכית בסנפירי' שהוא צור על הסלע.

ילקוט ראובני על התורה - פרשת שמות אות קפד:
ביקש משה להיות רגל רביעי במרכבה שהיא מלכות, השיבו הקב"ה אל תקרב הלום אין הלום אלא מלכות, כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא שנתעלה משה למעלה במקום יחוד חכמה שנקראת קודש וארז"ל אין הלום אלא לעד, כי מצד מעלתו ומדרגתו היה המקדש קיים לעד וכו':
<מג"ע אופן ר'>:

(13) ילקוט ראובני על התורה - פרשת ואתחנן

<אופן קפ"א:>

[אות קח:]

במדרש תנחומא פ' כי תבא, צפה משה ברוח הקדש שעתידי ב"ה ליחרב ולא יביאו בני ישראל ביכורים לכן תיקן להם לישראל שיהיו מתפללים ג' תפילות בכל יום, ערב בקר וצהרים כו', לכן בקש משה לכנוס לא"י כדי שלא יחרב המקדש ויביאו ביכורים, שכן אעברה בגי' ביכורים

(14) ילקוט ראובני על התורה - פרשת ואתחנן

[אות קלא:]

התפלל משה על דורו של ירמיה שהיה ירמיה ניצוץ של משה, נביא מקרבך כמוני כמונ"י דייקא וכו', ורצה משה שלא יחרב המקדש, השיב הקב"ה רב לך כבר נגזרה גזירה שיהיה שני חורבנות רום בבל וזה ר"ב לך:

(20) ילקוט ראובני - ערכים - ערך ביכורים

[אות ב:]

במדרש תנחומא פ' כי תבא משה צפה בר"ה שעתיד ב"ה ליחרב ולא יביאו בני ישראל ביכורים לכן תיקן להם לישראל שיהא מתפללים שלוש תפלות בכל יום ערב ובוקר וצהרים וכו' ולכן ביקש משה ליכנס לא"י כדי שלא יחרב המקדש ויביאו ביכורים שכן אעברה נ"א בגי' בכורים:
\{מגלה עמוקות אופן צ"ז\}:

(20) ילקוט ראובני - ערכים - ערך ביכורים

[אות ב:]

במדרש תנחומא פ' כי תבא משה צפה בר"ה שעתיד ב"ה ליחרב ולא יביאו בני ישראל ביכורים לכן תיקן להם לישראל שיהא מתפללים שלוש תפלות בכל יום ערב ובוקר וצהרים וכו' ולכן ביקש משה ליכנס לא"י כדי שלא יחרב המקדש ויביאו ביכורים שכן אעברה נ"א בגי' בכורים:
\{מגלה עמוקות אופן צ"ז\}:

(25-26) ילקוט ראובני - ערכים - ערך כרובים

[אות ז:]

ביקש משה לכנס לא"י לתקן הכרובים שיהיה פניהם איש אל אחיו כמו שהיה הנהגה בימי שלמה אנפין באנפין השיב הקב"ה רב לך שזה מוכרח להיות בשעת בנין בית המקדש וא"א לך לבנות המקדש כי מעלה שלך גדולה מאוד שלא ישלטו השונאים במעשה ידיך וא"כ ח"ו ישראל יאבדו:
\{שם אופן ל"ד\}:

(4) ספר מגלה עמוקות על ואתחנן - אופן ר

אמר הצעיר שלמה ולכן מלכות נקרא ארץ, ומן סוד זה אין קורין אבות אלא לשלשה, אף שהם ד' רגלים, מכל מקום אינו אלא ג' קוין והד' כלול בה', לכן חיותו היה מן האבות (זוהר ח"א קס"ח ע"א) ובעשרה מאמרות דף ל"ח), ומצד עצמותו ראוי להיות נפל, בסוד גר אנכי עמך תושב ככל אבותי (תהלים לט יג), כ"כ א"א ז"ל. וזה סוד הרגלים שהם ג' פסח שבועות סוכות שנקראו בתורה חג, שהם סוד שלש אבהון כדאיתא בזוהר (ח"ג רנ"ז ע"ב), והם ד', כי שמיני עצרת חג בפני עצמו כנגד דוד, (זוהר במדבר ח"ג [עמוד תע"ו] זוהר ח"ג רנ"ו ע"ב), ושם רגלים מוכיח על זה. וכן ברכת המזון הוא גם כן סוד רתיכא קדישא, זן זה אברהם שזן לכל עוברים ושבים (שמו"ר פ"א ט"ו), הארץ זה יצחק ויזרע יצחק בארץ ההיא (בראשית כו יב), בונה ברחמיו זה יעקב, ואלו ג' הם מדאורייתא. הטוב והמטיב זה מדת דוד, שנקרא טוב רואי (שמואל א' טז יב), ביבנה תקנוה (ברכות מ"ח ע"ב), כי אז הוצרכו לתקן רגל ד' שנפגם בגלות. ועל זה אמר דוד לי נאה לברך (פסחים קי"ט [ע"ב]), לי דייקא שהוא השלים המרכבה שהוא סוד ברכת המזון, והביא ראייה ממה שנאמר (תהלים קטז יג) כוס ישועות"ת אשא שהוא סוד השכינה, לכן בשם ה' אקרא, ולכן נקראת מדה זו כוס של ברכה שצריך שלשה (זוהר ח"ג רמ"ו ע"א). ועל זה אמר גם כן לי נאה לברך, כי מדתו הוא סוד ברכה. וזה סוד י' דברים נאמרו בכוס ואין לנו אלא ארבע (זוהר דברים [שם] עמוד תקכ"ג [זוהר ח"ג רע"ג ע"ב]), ולכן לא רצה משה לברך לפי שלא זכה ליכנס לארץ ישראל (פסחים שם), ארץ ישראל דייקא שהוא סוד ברכה, והוא רגל רביעי שלא זכה בו משה. וזה סוד ביקש משה מלכות ולא נתנו לו, שנאמר

(שמות ג ה) אל תקרב הלום (זבחים ק"ב [ע"א]). וז"ש הקב"ה כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא, רמז על מדה זו, ואמרו רז"ל (שם) אין הלום אלא לעד, שהוא הטעם מה שלא זכה לזה הוא מצד מעלתו ומדרגתו, כי אז לא היה נחרב המקדש, כי השונאים אינן שולטין במעשה ידיו (סוטה ט' [ע"א]), והיה רגלו עומד לעד ולא נפגמה לעולם, כי השכינה והישראל לא היו נגלו לעולם מאדמתן כידוע, ואם כן לא היו עושין ישראל תשוב"ה מעולם, כי סוד תשוב"ה היא תשוב ה' למקומה, ואז לא היתה נטרדת הה'. מה שאין כן דוד כשחטא, נפגם רגלו ונסתלקה ממנו השכינה ונצטרע ששה חדשים (סנהדרין ק"ז [ע"א]), מדה כנגד מדה הוא ריחק הה' מן הו', לכן נסתלקה ממנו הה' שהיא השכינה ו' חדשים, חדשי"ם דייקא, כי מלמטה למעלה נקראו המדות חדש, ומלמעלה למטה שנים (זוהר במדבר [ח"ג] עמוד תע"א [זוהר ח"ג רנ"ג ע"א]). ובזה יתורץ קושיא בעל עשרה מאמרות (דף ז'), מ"ש בירושלמי ז' שנים נצטרע דוד, כי דא ודא חדא היא בסוד אור ישר ואור חוזר, ולכן נצטרע, כי בחטאו גברה הנחש למעלה שהיא אשה רעה צרעת לבעלה (יבמות ס"ג ע"ב), נמצא שנפגם רגלו. וזה סוד לא היה דוד ראוי לאותו מעשה, ר"ל לבת שבע, אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה (ע"ז דף ה' [ע"א]), ולכן נאם הגבר הוקם על (שמואל ב' כג א) של תשובה (מו"ק דף י"ו [ט"ז ע"ב]). וזה סוד ראויה היתה בת שבע לדוד מו' ימי בראשית, אלא שאכלה פגה (סנהדרין שם [ק"ז ע"א]), שלא תיקנה כתיקונה ולכן נפגם רגלה. ועל זה ביקש דוד לומר אלהי דוד (סנהדרין שם), מאחר שאני רגל הד' אהיה כאחד מהם, ואז יהיה מרכב"ה שלמ"ה שהוא בגימטריא אברה"ם יצחק"ק יעקב"ב דו"ד, כ"כ א"א ז"ל. והשיב לו אינהו מינסית לי ורגליהם קיימים לעד, והן הן על ג' דברים עולם עומד, תורה עבודה גמילות חסדים (אבות פ"א מ"ב), ואתה לא מינסית לי וגלוי וידוע לפני שלא תוכל לעמוד בנסיון ואז תפגם רגלך. והראה לו גם כן כזה כשישראל יחטאו ח"ו יפגם רגלך, ומזה הטעם לא ייחד ה' שמו על האבות לומר אלהי בחייהם, הן בקדושי לא יאמין (איוב טו טו), שמא יפגם אחד מהם רגלו. ולפי שהוא סוד בת שבע, לכן היו ימיו ע' שנה, כי שנה בגימטריא ספיר"ה, וכל אחת כלולה מ' הרי ע', ואם היה חי ק' שנה לא היו העולמות מבולבלים, והיה מתקן לבוצינא תקונא תקיף דלא אתכבי לעלמין ולא אחרב בי מקדשא (זוהר רות דף יד []). ועל זה אמר דוד ושבתי בבית ה' לאור"ך ימי"ם (תהלים כג ו), לאורך הוא סוד אריך, ואז כשאזכה יהיו חיי כמניין לאור"ך ימי"ם שהוא ק', ואז אך טוב וחסד ירדפוני. וזה סוד אור"ך ימי"ם עולם ועד (שם תהלים כא ה), מה שבקש דוד ומדת ימי מה היא (שם תהלים לט ה):

עד כאן הג"ה:

פסיקתא זוטרטא (לקח טוב) במדבר פרשת חקת דף קכב עמוד ב

קח את המטה. זה מטה שנעשו בו האותות. ודברתם אל הסלע לעיניהם. תאמרו בשמי כה אמר ה' הוציאי מימך:

ויקח משה את המטה מלפני ה'. מלמד שהיה המטה באהל העדות. כאשר קכג עמוד א צוהו. לקיחת המטה כאשר צוהו. אבל לא המעשה. שהרי אמר לו הקדוש ברוך הוא ודברתם אל הסלע והוא הכה בסלע:

ילקוט שמעוני תורה פרשת חקת רמז תשסג

קח את המטה [כ, ח], זה שאמר הכתוב מטה עוזך ישלח ה' מציון זה המטה שהיה ביד יעקב אבינו שנאמר כי במקלי עברתי, והוא המטה שהיה ביד יהודה שנאמר חותמך ופתילך ומטך אשר בידך, והוא היה ביד משה שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך, הוא היה ביד אהרן שנאמר וישלך אהרן את מטהו, והוא היה ביד דוד שנאמר ויקח מקלו בידו, והוא היה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בית המקדש, וכן עתיד אותו המטה לימסר למלך המשיח, וכן עתיד לרדות בו את אומות העולם לכך נאמר מטה עוזך ישלח ה' מציון,